

BIRJA QIMMATLI QOG‘OZLARI LIKVIDLILIGINI BAHOLASHNING MUHIM JIHATLARI

Jo‘rayev Sarvar Davlat o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada birja qimmatli qog‘ozlari likvidliligini baholashning muhim jihatlari borasida ma‘lumotlar keltirilgan. Maqolada ushbu masala yuzasidan xulosa va takliflar keltirilgan.

***Kalit so‘zlar:** Likvidlilik, aktiv, birja, pul, mulk, bozor, investor, obligatsiyalar, tranzaksiya.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о важных аспектах оценки ликвидности биржевых ценных бумаг. В статье содержатся выводы и предложения по данному вопросу.

***Ключевые слова:** Ликвидность, актив, фондовый рынок, деньги, имущество, рынок, инвестор, облигация, сделка.*

KIRISH

Likvidlik birjada sotiladigan aktivlarning tez pulga ayirboshlanadigan mulkidir. Biz faqat qimmatli qog'ozlarni sotish haqida emas, balki ularni bozorga yaqin narxda sotish haqida gapiramiz. Ya'ni, likvid aktivni juda tez pulga almashtiriladigan aktiv deb atash mumkin.

Investorlarning o'zlari likvidlikni yaratadilar. Hamma narsa talab va taklifga bog'liq. Agar vositaga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan yangiliklar chiqsa, u holda bozordagi savdo faolligi va u bilan birga likvidlik oshadi. Investorlar pul ishlash va buyurtma berishni boshlash imkoniyatini ko'rishadi. Ushbu ssenariyda aksiya narxi tez-tez o'zgarishi mumkin - bu o'zgaruvchanlik deb ataladi. Aksiyalar uchun likvidlikni yaratishda erkin muomala ko'rsatkichi muhim rol o'ynaydi - bu bozorda erkin sotiladigan qimmatli qog'ozlar umumiy sonining bir qismi. Bu qism qanchalik katta bo'lsa, likvidlik shunchalik yuqori bo'lishi mumkin. Agar kompaniyaning 95 foizi bir kishi tomonidan, qolgan qismi esa boshqa investorlarga tegishli deb hisoblasak, ko'pincha uni likvid deb atash qiyin bo'ladi¹.

Agar vosita past likvidlikka ega bo'lsa, pozitsiyaga kirish yoki chiqish qiyin bo'ladi. Amalda ko'plab obligatsiyalar, uchinchi darajali aksiyalar va opsionlar likvid

¹ Мальцева И.Г. Система индикаторов финансовой безопасности как основа для определения уровня системных рисков национальной финансовой системы.//Вопросы статистики, №5, 2006.-с.14-24.

bo'lmagan deb tasniflanishi mumkin. Bu ularni ishlatmaslik kerak degani emas, faqat investitsiya qilishda likvidlik omilini hisobga olish kerak².

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Aksiyalarning likvidligi savdolar hajmi (tuzilgan bitimlar soni) va spread hajmi bilan baholanadi. Spread - bu xaridor va sotuvchining eng yaxshi taklif narxlari, ya'ni minimal so'rov narxi va maksimal sotib olish narxi (taklif) o'rtasidagi farq. Bozorda qancha tranzaksiyalar bo'lsa va spread qanchalik kichik bo'lsa, qimmatli qog'ozning likvidligi shunchalik yuqori bo'ladi. Aksiyalarning likvidligiga ta'sir qiluvchi quyidagi omillarni ajratib ko'rsatish mumkin:

kompaniyaning moliyaviy barqarorligi;
erkin muomaladagi aksiyalar soni.

Kompaniyaning moliyaviy barqarorligi unga foydani oshirish, kapitallashuv (kompaniya aksiyalarining umumiy qiymati) va muntazam ravishda dividendlar to'lash imkonini beradi. Bu kompaniyaning qimmatli qog'ozlariga bo'lgan talabni, demak, fond bozoridagi bitimlar sonini oshiradi.

Erkin muomaladagi aksiyalarning ulushi qanchalik ko'p bo'lsa, kompaniyaning aksiyadorlari soni shunchalik ko'p bo'ladi va qimmatli qog'ozlar bilan tez-tez bitimlar tuziladi.

Aksiyalarning likvidligi kompaniyaning ishonchliligini aks ettiradi. Uzoq muddatda likvidli aksiyalar investorlar uchun kamroq xavf tug'diradi va barqaror daromad olish imkonini beradi. Bunday qimmatli qog'ozlarning kotirovkalari uzoq muddatda, qoida tariqasida, o'sib boradi, odatda ular bo'yicha dividendlar to'lanadi va emitent kompaniyalar kamdan-kam hollarda bankrot bo'ladi.

Past likvidli aksiyalarni sotib olish investordan fond bozori haqida bilim va tajribaga ega bo'lishni talab qiladi. Bunday investitsiyalar zarar keltirishi va hatto investitsiyalarning to'liq yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Biroq, ular qisqa muddatda, masalan, kompaniyaning ijobiy yangiliklarida yuqori rentabellikni ko'rsatishi mumkin.

Aksiyalarning likvidligi qimmatli qog'ozlarni sotib olish va sotish bo'yicha buyurtmalar beruvchi ishtirokchilar tomonidan yaratiladi. Kompaniyalar o'z aksiyalarini investorlar uchun jozibador qilish orqali likvidligini oshirishi va shu tariqa ularni sotib olishga va keyinchalik ularni foyda uchun sotishga tayyor odamlar sonini ko'paytirishi mumkin.

² Эрнандо де Сото. Секрет капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире./Пер. с англ.-М.: Олимп-Бизнес, 2001. - 272 с.

Agar texnik omillar haqida gapiradigan bo'lsak, unda qo'shimcha likvidlikni aksiyalarni "bo'lish" orqali yaratish mumkin. Aksiyalarning likvidligini erkin aylanmani ko'paytirish, masalan, g'aznachilik aksiyalarining bir qismini (ya'ni to'g'ridan-to'g'ri kompaniyaning o'ziga tegishli qimmatli qog'ozlarni) birja savdosiga olib kelish yoki ulushini kamaytirish orqali oshirish mumkin³.

Likvidlik investitsiyalarning ishonchliligini belgilaydi. Aksiyalarning yuqori likvidligi fond bozorida tajribasi bo'lmagan yangi boshlovchilar va ishonchli aktivlarni qidirayotgan investorlar uchun belgidir. Yuqori likvidli aktivlar, shuningdek, daromadni ko'paytirish uchun ko'plab operatsiyalarni amalga oshirishni maqsad qilgan treyderlar, investorlar uchun ham qiziqish uyg'otadi.

Klassik investorlar uchun ham yuqori hamda o'rta likvidligi bo'lgan aksiyalar mos keladi. Past likvidli qimmatli qog'ozlar esa birja bozori faoliyatini yaxshi biladigan va yuqori investitsiya xatarlarini, shu jumladan yo'qotishlarni tuzatishga tayyor bo'lgan investorlar va treyderlar tomonidan ko'rib chiqilishi mumkin.

Agar kompaniya qayta sotib olishni amalga oshirsa, ya'ni bozordan o'z aksiyalarini sotib olsa, investorlar sotib olishlari mumkin bo'lgan qimmatli qog'ozlar soni kamayadi. Bunday hollarda likvidlik pasayadi. Ba'zida yirik institutsional investorlar katta ulushni sotib olishadi va bu muomaladagi aksiyalar soni va savdo hajmiga ham ta'sir qiladi. Agar kompaniyaning biznesi investorlar uchun o'z jozibadorligini yo'qotsa yoki kompaniya tashqi savdo notinchligini boshdan kechirsa, investorlar qog'ozni sotishga intiladi, lekin hamma ham uni sotib olishga tayyor emas. Bunday hollarda qimmatli qog'ozlarning likvidligi pasayadi, aksiya egalari esa ularni bozor qiymatiga chegirma bilan sotishga majbur bo'ladi⁴.

XULOSA

Aksiyaning likvidligi - qimmatli qog'ozni bozor narxiga yaqin narxda tezda sotish qobiliyati bo'lib, aksiyalarning likvidligi investitsiyalarning ishonchliligini belgilaydi. Yuqori likvidli aksiyalar, qoida tariqasida, o'z egalariga barqaror daromad keltiradi, past likvidli aksiyalar esa yuqori xavfga ega va zarar keltirishi mumkin. Aksiyalarning likvidligi bitimlar soniga va sotish uchun buyurtmaning minimal narxi va sotib olish uchun buyurtmaning maksimal narxi o'rtasidagi farqga bog'liq. Jamiyat aksiyalarining likvidligi uning moliyaviy barqarorligi mustahkamlanganda va investorlar uchun jozibadorligi oshgan taqdirda, shuningdek, aksiyalarning erkin muomaladagi ulushini oshirish hisobiga oshishi mumkin. Likvidlik darajasi asosan,

³ Shoxa'zamiy Sh.Sh.. Moliya bozori va qimmatli qog'ozlar.-T.: Fan va texnologiya. 2012 y. 110-bet.

⁴ James L.Massey. The Primary Market for Publik Debt. Solomon Brothers, 1990. P.2-3

ko'plab spekulativ bozor ishtirokchilari tomonidan ta'minlangan aktivning mashhurlik darajasi hisoblanadi. Ushbu mashhurlik qanchalik yuqori bo'lsa, aktivning likvidligi shunchalik yuqori bo'ladi. Qo'shimcha likvidlikni qo'llab-quvvatlash professional tender ishtirokchilari - market-meykerlar tomonidan amalga oshiriladi.

REFERENCES

1. Shoxa'zamiy Sh. Sh.. Moliya bozori va qimmatli qog'ozlar.-T.: Fan va texnologiya. 2012 y. 110-bet.
2. James L.Massey. The Primary Market for Publik Debt. Solomon Brothers, 1990. P.2-3
3. Мальцева И.Г. Система индикаторов финансовой безопасности как основа для определения уровня системных рисков национальной финансовой системы.//Вопросы статистики, №5, 2006.-с.14-24.
4. Эрнандо де Сото. Секрет капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире./Пер. с англ.-М.: Олимп-Бизнес, 2001. - 272 с.